

Posudek na disertační práci Mgr. Pavla Kilbergra,
„Cíl lidského života a jeho vliv na koncepci ctností“

Etika ctností patří mezi dnes poněkud opomíjené směry ve filosofické etice, zvláště v českém prostředí, navzdory tomu, že ve dvacátém století se díky ne malému množství autorů těšila určité renesanci (k etice ctností srv. např. Jirsa, Jakub. „Jednej tak, jak by jednal ctnostný člověk: etika ctností a její problémy“. In *Přístupy k etice III*, ed. Jakub Jirsa, 179–218. Praha: Filosofie, 2016.) Pavel Kilbergr ve své disertační práci tak vstupuje na pole, které je do určité míry předznamenáno moderními diskusemi o udržitelnosti tradiční etiky ctností v jejích různých podobách, přičemž se věnuje speciálně etice ctností aristotelské se zaměřením na její zpracování u sv. Tomáše Akvinského. Cíl jeho práce, zdá se, však není přispět do současného diskursu poučeného revitalizací etiky ctností moderními autory. Jeho záměrem je ukázat, jak se u Tomáše Akvinského střetává pohled filosofický s pohledem morálního teologa a snad i poukázat na Tomášovo propojení obou náhledů.

Východiskem je pro Pavla Kilbergra analýza Aristotelovy etiky ctností, počátek to logický a přirozený. Dále, jak uvádí v úvodu své práce, se věnuje Tomášovu pojetí posledního cíle a blaženosti, následně přechází ke vztahu roviny přirozené a nadpřirozené, což mu umožňuje rozlišit filosofickou a teologickou interpretaci, aby se mohl věnovat problému jejich propojení a v závěru tématu povahy lidského života uchopené z pozice etiky ctností. Cíl je to jistě ambiciózní, avšak již zde, po čtení úvodu, si dovoluji formulovat jednu připomínku a zároveň otázku do diskuse. Z úvodního popisu struktury disertační práce a jejich jednotlivých částí není zcela patrný „status quaestionis“, zda výzkumná otázka (a je jí harmonizace filosofického a morálně teologického pohledu nebo poznání povahy lidského života?) je otázkou vycházející z tohoto stavu bádání a zda povaha práce je primárně historická, interpretační, nebo má disertace ambice systematické a je zasazena do současného diskursu o etice ctností.

První část práce má, jak již bylo uvedeno, přípravný charakter. Je nazvaná „Cíl života“ a věnovaná Aristotelově etice ctností; je však třeba poznamenat, že z názvu nevyplývá, že se zde Kilbergr zabývá Aristotelem. Po úvodní podkapitole, jež školsky sumarizuje Aristotelovu nauku o příčinách (domnívám se, že pasáže jsou redundantní, měly by své místo v učebnici, nikoli však v disertační práci), se věnuje především rozdílným interpretacím Aristotelova pojmu „blaženost“. Činí tak v podkapitole, jež nese název „Terminologie“, což obsahu tak ne zcela odpovídá. Podkapitolu považuji za klíčovou, neboť jsou v ní v návaznosti především na práci W. Hardieho rozlišeny dva základní přístupy, jež Kilbergr nazývá inkluvistický a monistický. Druhý uvedený termín volí Kilbergr na místo anglického „dominant“, neboť je prý méně zavádějící, aniž by však uspokojivě vysvětlil, proč pro popis interpretace, která spatřuje dominantní cíl člověka v kontemplaci dosažitelné

prostřednictvím činnosti intelektu, je vhodnější termín „monistický“. Rozlišení interpretačních variant však považuji za instruktivní stejně jako nacházení interpretačního východiska v harmonizačním přístup A. Kennyho, i když je otázka, do jaké míry Kennyho interpretace Aristotela vědomě (nebo nevědomě) pracuje s Akvinského řešením. Je také třeba podotknout, že problematikou Aristotelovy etiky ctností se u nás zabýval v práci nezmiňovaný Štěpán Špinka (Špinka, Štěpán. „Blaženost smrtelných bytostí: Aristotelés“. In *Přístupy k etice I*, ed. Štěpán Špinka, 11–46. Praha: Filosofia, 2015.), jehož interpretaci Aristotela bychom podle Kilbergova rozlišení mohli snad považovat za „monistickou“.

Následující oddíly jsou již věnovány etice ctností Tomáše Akvinského. Kilbergr začíná problematikou finální příčiny a pojmem blaženosti a následně přechází k vlastnímu tématu ctností. Tomášovo pojetí uvozuje kratšími analýzami pojmu ctnosti i Augustina Aurelia a Petra Lombardského. Zde bych se rád zastavil právě u Augustina. Z textu není patrné, zda Kilbergr zde hovoří o ctnostech u Augustina obecně, nebo o Augustinovi pouze ve vztahu k Tomášovi jako k jednomu z jeho zdrojů. Augustinovo chápání ctností totiž v žádném případě nelze omezit pouze na pasáže z jeho *De Trinitate*, jak to činí Kilbergr. Augustin se ke ctnostem vyjadřuje i na mnoha dalších místech svého rozsáhlého díla, srv. např. díla, srv. např. Langan, John P. „Augustine on the Unity and the Interconnection of the Virtues“. *The Harvard Theological Review* 72, č. 1/2 (1979): 81–95. Co je tedy důvodem pro toto zúžení? Také se domnívám, že pro Augustinův vztah k Ciceronovi je vhodnější pracovat se specializovanou literaturou, např. M. Colish, *The Stoic Tradition from Antiquity to the Early Middle Ages*, Leiden: Brill 1990, nebo alespoň s monografií P. Brown, *Augustin z Hipponu*, Praha: Argo 2020, než s prací M. Machovce.

Centrální pasáž disertační práce nazvanou „Kategorizace ctností“ považuji za nejzdařilejší, neboť se jedná o důkladné, systematické zpracování ctností u Tomáše Akvinského, které je založeno na analýze primárních textů i znalosti sekundární literatury. K oddílu nemám zásadní připomínky.

Přejdu nyní ke kapitole, v níž Kilbergr tematizuje rozdíl mezi přirozeným a nadpřirozeným, potažmo vztah mezi filosofickou etikou a morální teologií. Zde Kilbergr vychází z již provedené analýzy, což mu umožňuje polemizovat nejprve s interpretací J. Müllera, který Tomášovo pojetí blaženosti popisuje jako „duplex beatitudo“, kde přirozená, aristotelská rovina je doplněna o pasivní participaci na Boží dokonalosti. Jinou perspektivu, vycházející z teologie, nabízí B. Shenley a R. Lu, se kterými Kilbergr ovšem také polemizuje. Zdá se, že Kilbergr se spíše přiklání k interpretacím, které se snaží obě roviny propojit (Davies, Porter, Osborne). Následně se pak hlouběji věnuje vztahu pojetí ctnosti a pojetí blaženosti jako cíle a odmítá ryze teologický pohled, neboť podle něj je etika ctností u Tomáše jak filosofickou, tak teologickou disciplínou.

V závěru se pak Kilbergr zaměřuje, jak píše, na obhajobu Tomášova argumentu, řekněme tedy propojení obou rovin. Zde se mi opět vynořuje otázka, kterou jsem si položil již při četbě úvodu disertační práce. Jedná se o interpretaci Tomášovy etiky ctností jako specifické, historické varianty aristotelské etiky, nebo má Kilbergr ambice i nějakým způsobem promluvit k současné etice ctností? Rád bych na tuto otázku znal odpověď a pokud Kilbergr nerozvíjí pouze interpretaci historickou, zajímalo by mne, jaké by identifikoval předpoklady případného systematického přístupu.

Nyní se obrátím spíše k formální stránce disertační práce.

Analýza Tomášovy etiky ctností je dobře dokumentována odkazy na primární texty, pouze se otevírá otázka, proč Pavel Kilbergr paralelně a důsledně neodkazuje také na nové české překlady, např. v pasáži rozlišující mezi činným a kontemplativním životem (str. 31ff) na překlad Tomáše Machuly, Tomáš Akvinský, *O životě činném a kontemplativním v Teologické sumě*, Praha: Krystal OP 2020. V každém případě je však nutné, aby např. u citace v poznámce 62 uvedl, že cituje z dominikánského překladu (ed. E. Soukup, Olomouc 1938). V seznamu literatury se tento starší překlad, které je zde využito v citaci, neobjevuje.

Za velmi problematický však považuji slovní odkaz textu na tzv. „prima secundae“, tj. první části druhého dílu Sumy teologické Tomáše Akvinského. I když v poznámce je odkaz správně podle zvyklostí, tj. ST I-II, a..., v textu se objevuje „ve druhé části prvního dílu Teologické sumy“ (str. 29), což je samozřejmě špatně. Vzhledem ke správné poznámce je to snad jen nedopatření, které však ukazuje na určitou „nehotovost“ předloženého textu.

Úroveň práce se sekundární literaturou je ambivalentní. Na jednu stranu Kilbergr odkazuje na relevantní literaturu, a to v případě textů týkajících se přímo Tomáše Akvinského (zvláště v oddíle systematizujícím ctnosti podle Tomáše Akvinského a dále), na stranu druhou se však v obecných pasážích uchyluje k odkazům na texty, které mají spíše školský charakter, jako např. učebnice H. J. Störiga, *Malé dějiny filosofie*, Praha: Zvon 1991, kterou jako zdroj pro referenci ke stoické etice nelze považovat. Podobně je tomu v případě odkazů na přehledovou práci Pavla Hlavinky, *Dobro a ctnost. Pohled etických a náboženských koncepcí*, Praha: Triton 2014. Ve vši účtě k uvedeným autorům by na úrovni disertační práce v případě takto speciálních odkazů např. na stoickou etiku bylo vhodnější pracovat s texty odborníků na danou problematiku, v české prostředí např. Vladimíra Mikeše, případně s literaturou překladovou (Rist, *Stoická filosofie*, Praha: Oikoymenth 1998). Teze o stoickém zavedení dualismu do etiky (str. 36) převzatá z učebnicové literatury je přinejmenším zjednodušující. Podobně v práci absentují i již výše uvedené studie českých autorů Jirsy a Špinky.

Jazyková úroveň předloženého textu je na několika místech problematická, zdá se, že lépe i co do jazyka jsou zpracovány pasáže týkající se analýzy etiky ctností Tomáše Akvinského, zatímco v úvodních kapitolách jazyk poněkud pokulhává, objevují se zde překlady (ty se však vyskytují v celé práci), ve větách po sobě jdoucích stejná slovesa a na některých místech interpunkce jako by sledovala anglický úzus a nikoli českou syntaxi. Tyto rysy disertační práce také ukazují na její „nehotovost“.

Navzdory uvedeným nedostatkům se domnívám, že práce splňuje podmínky kladené na disertační práce, a to zvláště ve své centrální a závěrečné části. Zde Pavel Kilbergr prokázal schopnost analýzy primárního textu a kritického přístupu k sekundární literatuře a obojí dovedl v konsistentní, syntetizující závěry. Z tohoto důvodu doporučuji disertační práci Mgr. Pavla Kilbergra k obhajobě.

V Olomouci dne 9. listopadu 2023

prof. PhDr. Tomáš Nejeschleba, Ph.D.

